

С. В. Буснюк,
аспірант кафедри фінансів, Луцький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР КЛАСТЕРНОГО ТИПУ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ

У статті проводиться дослідження діяльності інтегрованих структур кластерного типу в європейській економіці, визначено ключові особливості їх формування та функціонування.

The article is the study of the integrated structures of cluster type in the European economy, defines the key features of their formation and functioning.

Ключові слова: інтеграція, інтеграційні процеси, кластер, інтегровані структури кластерного типу.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ І ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Активізація інтеграції в розвитку економіки в значній мірі зумовлена тим, що будь-яка інтегрована структура має ряд ключових переваг над окремо функціонуючими економічними одиницями. Крім того, не останню роль у даному процесі відіграє економічна зацікавленість суб'єктів підприємницької діяльності, а також потреба в концентрації капіталу на конкретній території для задоволення виробничих та фінансових потреб учасників певного об'єднання. Це в свою чергу набуває особливого значення в сучасних умовах посилення конкуренції та глобалізації. Інтегровані структури відрізняються в залежності від рівня розвитку та потреб певних економічних систем за формами, величиною, методами утворення, ступенем інтеграції учасників. Новою, ефективною формою об'єднання економічних одиниць, а також державних, наукових та фінансових інституцій називають кластер. Консолідація бізнесу, влади, науки та фінансів на конкретній території надає учасникам інтегрованої структури кластерного типу ряд конкурентних переваг, які не характерні для інших об'єднань.

Показовим у питаннях кластеризації є закордонний успішний досвід формування інтегрованих структур, особливо в країнах Європи. Дослідження діяльності даних кластерів, визначення ключових особливостей їх формування та функціонування є

важливим для обґрунтування шляхів розвитку інтегрованих структур кластерного типу в національній економіці України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ, У ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Аналіз останніх публікацій та наукових праць свідчить про зростання інтересу до інтеграційних процесів та їхніх особливостей. Інтегровані структури бізнесу відіграють вагомую роль в економіці, що і викликає потребу в дослідженні їх діяльності, складу та процесів формування. Питання інтеграційних процесів в економіці та функціонування економічних систем знайшло відображення в роботах багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених.

Інтерес до кластерів як регіональної форми інтеграції обумовлюється їх впливом як на розвиток економіки окремих регіонів, так і економіки країни в цілому. В основному досліджуються питання, що стосуються теоретичних аспектів їх створення та діяльності. Розробляються різноманітні моделі, аналізується можливий склад та структура, визначаються позитивні та негативні сторони у роботі кластерів. У той же час аналіз реально діючих кластерних моделей в науковій літературі практично відсутній, існуюча інформація не систематизована і не чітка. Все це обумовлює необхідність вивчення досвіду створення та функціонування інтегрованих структур кластерного типу в економічно розвинених країнах, зокрема і в країнах Європи.

ЦІЛІ СТАТТІ

Основною метою статті є дослідження успішно функціонуючих інтегрованих структур кластерного типу в європейських країнах, визначення ключових особливостей формування таких об'єднань.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Європейський досвід кластеризації по праву вважається одним із найуспішніших у світовій економічній практиці. У багатьох країнах Європи кластери склалися історично і залишаються певними індикаторами розвитку бізнесу та відносин між економічними одиницями, державними та науковими інституціями. Області виникнення типового європейського кластера різноманітні та важко прогнозовані. Вони виникають як природнім шляхом, так і при активній допомозі держави. У невеликих європейських країнах кластер може охоплювати до половини економіки держави. Потужна законодавча та фінансова підтримка на регіональному, національному та наднаціональному рівнях створює всі умови для подальшого успішного розвитку інтегрованих структур кластерного типу у Європі. Робляться всі можливі кроки для підвищення інноваційності європейської економіки. ЄС розглядає кластерну політику в якості ключового інструменту підвищення конкурентоспроможності галузей та регіонів, інноваційного потенціалу та економічного розвитку в середній та довгостроковій перспективі. Лідерами в питаннях кластеризації у Європі вважають Італію, Німеччину, Фінляндію, Австрію, Великобританію, Францію, Данію та Нідерланди.

Термін "кластер" з'явився в контексті державної економічної політики Німеччини лише у 2003 р. Та сьогодні у цій країні працюють три кращі світові кластери із семи кластерів сфери високих технологій, це Мюнхен, Гамбург та Дрезден. Більшість кластерів утворені спонтанно. У Німеччині розрізняють три різновиди кластерів: наукові, що передають технології у виробництво; ті, що об'єднують виробництво та дослідження; ті, що виникають на базі інноваційних фірм та працюють у конкурентному середовищі. Місцева надає відносну свободу організаціям, що займаються безпосереднім розвитком кластерів, при цьому передаючи їм повноваження по використанню державних субсидій. Фінансові ресурси промислові кластери отримують з федеральних та місцевих джерел [8, с. 35].

Багатолітній досвід розвитку і функціонування в Італії кластерних структур дозволив виробити власну "італійську модель", яка являє собою гнучке та рівноправне співробітництво підприємств малого, середнього та великого бізнесу. Індустріальні райони (їх налічується близько 200), розміщені в центральній та пн.-сх. частинах країни, характеризуються високим ступенем концентрації фірм, як правило, невеликих підприємств традиційної переробної промисловості. У 1981 році ці райони надавали 900 тис. робочих місць (5,4% від всіх робочих місць в Італії) та 8,6% робочих місць у даній сфері виробництва. Як показує практика, фірми, що об'єднанні в індустріальні райони, мають більш високу дохідність та більш високу продуктивність, ніж аналогічні підприємства, що не відносяться до подібних районів [6, с. 16]. Держава в питаннях кластеризації в Італії здійснює управління, націлене на допомогу, тобто забезпечує знижки на експорт, гарантійне покриття, підтримку та залучення інвесторів, консалтинг. Створена інформаційна система, що забезпечує доступ до всієї інформації національного та регіонального рівня.

Фінляндія дещо запізнилась з впровадженням

кластерних ініціатив в економіку. Це було зроблено лише у 1995 році. У цьому році уряд цієї країни ініціював проект "Переваги Фінляндії", який виконувався Інститутом фінської економіки. Методом аналізу таблиць "затрати-випуск" було ідентифіковано такі основні кластери: лісовий, інформаційний, телекомунікаційний, металургійний, енергетичний, бізнес-послуг, охорони здоров'я, машинобудівний, харчовий та будівельний. Крім цього, у рамках даного проекту Міністерство торгівлі та промисловості підготувало директиви, на основі яких була впроваджена та затверджена Національна промислова стратегія, що в свою чергу дозволило здійснити перехід від макроекономічного регулювання до промислової та технологічно конкурентної політики, що базується саме на розвитку кластерів [4, с. 27]. Фінляндія, маючи лише 0,5% світових лісових ресурсів, завдячуючи високій продуктивності кластерів, забезпечує 10% світового експорту продукції деревообробки. На телекомунікаційному ринку на неї припадає 30% світового експорту обладнання мобільного зв'язку та 40% експорту мобільних телефонів. У число провідних фінських кластерів входить виробництво та сервісні підрозділи ряду крупних транснаціональних компаній, таких як Siemens, Ericsson, IBM. Створення виробництв та дослідницьких центрів у Фінляндії крупними промисловими транснаціональними корпораціями переслідує не тільки і не стільки цілі наближення до споживачів, а багато в чому орієнтована на використання переваг кваліфікованої робочої сили.

Австрія за десятиріччя також створила 100% інноваційну економіку на базі кластерів. Перший кластер, сформований у цій країні, — деревообробний, а сьогодні в Австрії лише автомобільних кластерів чотири, навіть створений кластер дизельних двигунів, які зараз використовуються не лише в Європі, а й в США. Значного поширення в Австрії набули транскордонні кластери. Наразі така форма інтеграції діє з Угорщиною, Італією, Швейцарією та Німеччиною, активізувалися зв'язки з Францією та Великобританією [8, с. 32]. Важливим напрямом розвитку високих технологій з дослідження кластерних підходів в Австрії є інформатика, роботи по проблемах штучного інтелекту, створення програмних продуктів для мультимедіа та інжинирингу. Активні учасники наукових досліджень у цих напрямках — університети в містах Лінц, Грац, Зальцбург, Інсбрук, які об'єднують науково-дослідні та інноваційні центри, технологічно орієнтовані підприємства, технопарки [3, с. 149].

У Данії функціонує 29 провідних кластерів, в яких бере участь 40% усіх фірм країни, які в свою чергу забезпечують 60% експорту. Уніфікований підхід до міжфірмового співробітництва був запропонований у Данії в Програмі розвитку мереж. Підготовка даного проекту тривала три роки. За цей час були підготовлені спеціалісти, що сприяли виконанню програми по створенню бажаних мережевих структур. У межах даної Програми на першому етапі були досліджені промислові комплекси за схемою "попит-пропозиція" в регіональному масштабі по чотирьох галузях: сільське господарство, текстильне виробництво, виготовлення офісного обладнання, засобів захисту навколишнього середовища. Згодом було проаналізовано механізм передачі знань та технологій у таких секторах як електромедичне обладнання, меблі та фармацевтика. Кожне дослідження промислового комплексу мов би стосувалося окремої економічної системи взаємовідносин між виробниками та користувачами технологій [7, с. 152].

Великобританія теж успішно реалізує кластерні моделі у своїй економіці. Ще в середині 1990-х років були переглянуті пріоритети промислової політики

і як результат була сформована так звана прогнозна технологічна програма, в основу якої заклали змішаний секторально-кластерний підхід. У результаті реалізації даної програми Шотландія, Уельс, Північна Ірландія та пн.-сх. Англія демонструють успішний регіональний розвиток у виробництві автомобілів, електроніки, хімікатів, а також у більш традиційних галузях, таких як виробництво продуктів харчування, напоїв, одягу, текстилю [5, с. 1]. Слід також відзначити специфіку розподілу британських кластерів по регіонах згідно з їхньою спеціалізацією. Кластери на півдні Великобританії більш тяжіють до сфери послуг (програмне забезпечення, ділові послуги), тоді як на півночі кластери розвиваються в основному на базі товарного виробництва. Лондон та північний схід вважають самими концентрованими та успішними в питаннях кластеризації [4, с. 33]. Державна політика Великобританії в питаннях кластеризації в основному направлена не на створення нових кластерів, а на використання існуючих регіональних ресурсів. При цьому посилено стимулюється кооперація між бізнесом та наукою, спільне використання результатів діяльності.

У Франції успішно функціонують кластери біотехнологій та біоресурсів, фармацевтики та косметики, агропробудівництва, харчової промисловості та освіти. Загалом налічується біля 200 територіальних кластерів. Досвід формування французьких кластерів є надзвичайно показовим. При постановці даного завдання французький уряд брав до уваги той факт, що малі та середні підприємства, що сконцентровані на величезній території і спеціалізуються на випуску однієї і тієї ж продукції, часто надають і є джерелами робочих місць. Об'єднання таких підприємств у кластери дозволяє отримувати інтегрованим компаніям ряд переваг від спільної роботи та уникати надмірних та не потрібних витрат [2, с. 92]. Вчені також відзначають, що Франція складніше за інші країни переходила до нових форм господарювання, що в свою чергу пояснюється традиційно сильним централізованим державним сектором. У 1995 році була прийнята Програма про благоустрій та розвиток територій. Створена організація по управлінню розвитком територій та фонд їх облаштування. Загалом протягом 1997—1999 років було розроблено та затверджено 99 проектів програм розвитку регіонів, що об'єднані системою виробничих кластерів [1, с. 31].

Економіка Нідерландів "розбита" на 20 кластерів. Найвідоміший із них — контейнерний порт Роттердаму. Крім нього, функціонують кластери біотехнологій, біоресурсів, агропробудівництва, харчової промисловості, комунікацій, транспорту, будівництва. Уряд всіляко стимулює розвиток та створення кластерів, зміцнюючи співпрацю між фірмами, що спеціалізуються на сфері морських промислів. Крім того, Нідерланди є надзвичайно привабливою країною для розміщення об'єднань, оскільки голландський уряд посприяв усуненню подвійного оподаткування шляхом укладання низки договорів королівства Нідерланди з іншими державами.

Аналіз вище викладеного матеріалу свідчить, що практично завжди ключову роль у процесах кластеризації відіграє національна та наднаціональна політика стосовно інноваційного розвитку конкретної країни. Практика формування політики Європейського Союзу свідчить також про те, що як національні, так і транснаціональні аспекти політики фінансової підтримки кластерів виходять передусім із соціально-культурних пріоритетів. Базовий соціальний пріоритет, у свою чергу полягає у збереженні прошарку дрібних та середніх власників — економічної основи середнього класу. У всіх державах, де успішно працюють інтегровані структури кла-

стерного типу, розроблені та затверджені різноманітні концепції, програми, закони, що регулюють створення та функціонування кластерів, підтримку малого та середнього бізнесу. Країни, учасники європейської спільноти, стимулюють створення кластерів використовуючи різноманітні фінансові механізми. У багатьох країнах галузеві кластери стали звичною формою організації бізнес-спільнот, ефективним інструментом підвищення національної та регіональної конкурентоспроможності.

ВИСНОВКИ

Попри певну односторонність галузевих структур промисловості, а також обмеженість природних ресурсів регіону, країни Європи успішно розвиваються, в першу чергу завдячуючи активному впровадженню в економіку інтегрованих структур кластерного типу. Формування та функціонування таких об'єднань стало можливим завдяки потужній урядовій та міжурядовій підтримці держав учасників європейської спільноти. У типового європейського кластера ядром є велике підприємство, що об'єднує навколо себе десятки малих. Кожна країна має власні специфічні риси та особливості впровадження в економіку кластерних структур.

Так, у Фінляндії процес кластеризації характеризується високим рівнем розвитку системи зв'язаних інститутів, у кластери об'єднуються підприємства різних галузей, а активний розвиток інтегрованих структур відбувається у секторах, які гостро відчувають нестачу природних ресурсів. Інтегровані структури кластерного типу в Австрії характеризуються високим рівнем співпраці між науковими та виробничими інститутами, а також вузькою спеціалізацією. Кластери Данії та Великобританії активно формуються як на основі традиційних для економік галузей, так і на основі нових, розподіл інтегрованих структур по регіонах відбувається згідно із їхньою спеціалізацією. У Німеччині об'єднання в більшості утворюються спонтанно та підпорядковуються центральним програмам прямої та опосередкованої допомоги кластерному розвитку. Найскладніше процес кластеризації відбувався у Франції, але сьогодні ця країна є одним із лідерів кластерного розвитку не лише у Європі, а й в світі.

Література:

1. Новые формы организации инновационного процесса [Електронний ресурс] // Портал информационной поддержки малого и среднего производственного бизнеса. — Режим доступа: <http://subcontract.ru>
2. Практика экономического развития территории: опыт ЕС и России. — М.: Сканрус, 2001. — 144 с.
3. Производственные кластеры и конкурентоспособность региона: [монография] / колл. авт. под рук. Т.В. Усковой. — Вологда: Ин-т социально-экономического развития территорий РАН, 2010. — 246 с.
4. Развитие кластеров: сущность, актуальные подходы, зарубежный опыт: [авт.-сост. С.Ф.Пятинкин, Т.П. Быкова]. — Минск: Тесей, 2008. — 72 с.
5. Руднева П.С. Опыт создания структурных кластеров в развитых странах [Електронний ресурс] // Экономика региона. — 2007. — № 18. — Ч.2. Декабрь. — Режим доступа: <http://journal.vlsu.ru>
6. Скоц А. Международный опыт формирования кластеров [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.intelros.ru>
7. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці / Соколенко С.І. — К.: Логос, 2004. — 848 с.
8. Третьяк В.П. Кластеры предприятий / Третьяк В.П. — Иркутск: Изд-во БГЭИП, 2006. — 220 с.

Стаття надійшла до редакції 26.09.2012 р.